

о. д-р Іван Музичка
Рим

Святий Климент – папа єдності та миру

Блаженніший Йосиф нерадо розказував про свої переживання у тюрмах і на засланнях. Відповідав коротко на запитання. На довші розповіді не давав можливостей. Ми, близькі його співробітники, ставили йому наші запитання при нагодах свобідних розмов різного змісту. Було й таке запитання: чи думав він коли, що вийде на волю? І відповідь була: «Були ситуації, головню в часі допитів, які тривали й цілу ніч, що з волею треба мені попроситися назавжди. Але такі хвилини минали, і щось далеко в душі говорило – все на світі має свій кінець, вийду колись на волю, як, коли, чи довго ще ждати, я не мріяв і мрійником не був». Повторював те, що на Вечірні співаємо у псалмі: «Возвах к тобі, Господи, рix, ти еси упованіє моє, часть еси на землі живих» (Пс. 141, 7). Коли питали ми, чи думав він колись, що робитиме на волі, тоді усміхався і казав: «Так, думав. То була думка, з якою я лишав Львів. Потребуємо науки, ми відкрили Богословську академію у Львові, її треба розвинути до університету, якого наша Церква і народ потребують». Одного разу навіть зачитував А. О. Козачковському уривок з Тараса Шевченка: «Благаю Бога, щоб смеркало, бо на позорище ведуть старого дурня муштровать, щоб знав, як волю шанувати, щоб знав, що дурня всюди б'ють...».

Думка про університет у Львові жевріла мало не століття і втілив її Митрополит Андрей. «А що про св. Климента папу, іменем якого названо університет в Римі?» – питали ми знову. І відповідь була оживлена: «Так, то була моя ідея, коли часто я думав про історію нашого християнства, мені імпонувало те, що на наших землях в Криму був засланий папа, третій по Петрі, там він загинув мученичою смертю, потім добрих двісті років нашого християнства його почитали від Володимира Великого, маючи його моцї». (Це уривки з принагідних розмов з Блаженнішим Йосифом).

Патріарх Йосиф оживив кілька ідей по виході на волю, деяких не завершив і лишив це наслідникам. То були ідеї Слуги Божого Андрея, але часи Йосифа були цілковито відмінні від часів Андрея. Наша Церква була немов «офіційно», чи як кажеться «канонічно», і то нашими ніби

156 руками скасована, наша унія в 1946 році була викреслена на псевдособорі, який зорганізувало НКВД з допомогою священника Габора Костельника зі священниками-відступниками. Скасована Церква опинилась, ніби на нашу просьбу, під владою московського патріарха, який властиво мав те «воссоединение» організувати, натомість отримав на руки готове, зроблене руками безбожників, чекістами – НКВД. Всі вони далі вважають, що це сталося все «законно», «канонічно». Тільки частина цієї Церкви залишилась вільною і живою в еміграції, та й про неї мріяли Божі вороги, що вона загине на чужих теренах. Блаженніший про те думав і уважав, що рятунок прийде через науку, через Христову правду, якої треба нам шукати в історії, і та правда з недолі нас вирве. Блаженніший думав ідеями і жив ними.

Потім на волі Блаженніший Йосиф у своїх проповідях часто говорив з великим захопленням, з притаманним йому риторичними перебільшеннями, додаючи, що він в одній російській науковій праці з археології прочитав, що археологи віднайшли в Україні нашу срібну княжу монету із зображенням св. Климента; св. Кирило і Методій шукали моці священномученика в Україні, Володимир зложив частину їх у своїм храмі в Києві. Патріарх все те сильно наголошував, що то «перший високоосвічений папа і вчений, і як папа зв'язаний з Україною, що він є свідком нашої єдності з вселенською Церквою, Климент заснував Церкву в Криму, де теж загинув папа Мартин в 655 році». В одній зі своїх проповідей в храмі Св. Софії в Римі Блаженніший пригадав, що в цім храмі, тепер базиліці, спочивають частинки моцій св. Климента, які подарував папа Павло VI, і що всі благодаті, які зійшли на це місце – це «благодаті з рук св. Климента» [Орға отпіа. – Vol. XIII. – Р. 87]. Усім тим патріарх Йосиф хотів всю українську богословську науку віддати під опіку св. Климента і тим самим хотів відновити культ цього папи в Україні. Ось його слова: «Святкуємо його не тільки як патрона, але як того, хто підтримав єдність Церкви, а пізніше він став одним з херсонських мучеників, яких почитаємо» [там само. – Р. 202, 250]. Додає і своє побажання в іншій проповіді: «Дай Боже, щоб... став [цей університет] поважним науковим осередком і щоб ним даліше опікувався св. Климент [там само. – Р. 309]. І ще: «Наш університет в своїх початках також віддає їм [моцям] найвищу честь, на яку в своїй скромності і початковому малосиллі міг спромогтися. Уміщено їх в храмі Св. Софії, «в якій одноіменній, колись і спочивали вони в Україні. Яке величає свято ми пережили недавно і то завдяки нашому патронові» (натяк на посвячення храму Св. Софії в Римі 1969 р.) [там само. –

Р. 49]. Важне одне: Блаженніший Йосиф хотів і почав відновлювати культ св. Климента, «як чільного носія єдності Церкви в Україні» [П'ятиліття. – С. 5]. Це чи не вказівка, щоб усі наші єкуменічні старання ми теж вели під патронатом св. Климента, і ці єкуменічні старання почав у ХХ столітті Митрополит Андрей, а Блаженніший Йосиф хотів, щоб культ Климента відновився для важких цілей в нашій народі, і його бажанням було, щоб цей «університет подбав написати його [Климента] новий життєпис, щоб він [університет] гідно та ревно виконував своє високе, але і важке завдання в українському народі й для всієї науки: віру підносив, правду відкривав і боронив» [Орґа опіа. – Р. 49].

Мало знаємо зі скупих джерел про особу Климента. Дуже правдоподібно, був він учнем Петра і Павла, і Павло згадує про це у своїм листі до филип'ян (Фп. 4, 3). Був жидівського походження. Про його мученицьку смерть в Херсонесі, де опинився засланий в часі переслідувань християн, і про це маємо багато легенд, які пильно вивчав наш Іван Франко, який цинив легенди, писав у вступі до своєї праці: «Легенди – то не історія. Одна легенда має в собі більше правди, аніж вся історія! Важливо вміти видобути правду, як метал з руди», і додає: «у всіх легендах лежить історична дійсність» [Видання 1902 р. – С. X]. І ще думка Франка, яка могла мати вплив на мислення Блаженнішого Йосифа. Франко думав, що св. Климент міг стати нашим національним святым, «патроном руської землі й популярним, як св. Юрій та Миколай». По двохстах роках, після св. Володимира, його культ зник. Комусь на тому залежало. А його мощами в 1147 р. висвячували на київського митрополита Кліма Смолятича. Блаженніший бачить Климента засновником церковної громади в Криму: «Він став першим науковцем на престолі св. Петра, покровителем науки в Христовій Церкві й таким себе показав у своїм Посланні до Коринтян, серед яких зібрав розбиту жахливим переслідуванням христову громаду і відновив давнє життя в катакомбах; так він як засланиць [у Херсонесі] продовжив працю св. Андрея, з'єднав і зібрав кілька тисяч вірних» [Орґа опіа. – Vol. XIII. – Р. 48]. (Це типові риторичні перебільшування Блаженнішого в його ентузіязмі).

Лист Климента до Коринтян – то дуже важливий і автентичний документ з життя первісної поапостольської Церкви. Писаний після переслідування Церкви в часи Дометіяна, коли в Коринті вибухнув небезпечний конфлікт, який грозив розбиттям тієї славної Церкви, яку заснував св. Павло майже дворічною працею. Розбиття тієї Церкви сталося бунтом молодих священників проти старших, усунення старших

168 служби, це могло мати негативний вплив на сусідні Церкви теж Павлового походження. Вісті про бунт дійшли і до Риму, і папа Климент реагує своїм обдуманим листом, повним духа Св. Письма і свідомості, що лихо треба якнайшоріше усунути і не допустити до неминучого розбиття єдності коринтської громади і цілої Церкви. Спеціалісти від літератури перших двох століть життя Церкви авторитетно potwierджують свідомість єпископа Риму щодо відповідальності про єдність Церкви, збереження віри, єдності й любові стосовно всіх інших місцевих Церков, які постали тоді на Середземномор'ї та інших закутках Римської імперії. Цей лист-проповідь зразу був читаний, шанований, поширюваний в громадах християн, навіть була думка включити його у список священних книг, який тоді формувався, але так не сталося. Що більше, тоді ще жив останній з апостолів, Іван, автор четвертого Євангелія та чотирьох листів, хоч вже столітній старець, а лист Климента писаний близько 96-го року, й Іван жив недалеко у Малій Азії і не був невідомим. До Коринту привезли того листа з Риму чотири Климентові посланці, що теж вказує на вагомість листа, авторитет його автора і його повчань. Коринтська громада була славна вже раніше, ще за життя апостола Павла, зі своїх поділів, нездорової свободи, про що майже сердито пише св. Павло у своїм першому листі (1 Кор. 1, 12-13). Лист Климента писаний в авторитетнім дусі того, що мав владу, розсіяних сатаною, утверджувати братів своїх (Лк. 22, 31-32), хоча в самому листі про те не знайдемо прямих висловів, але самозрозумілий авторитет особи, що його пише, і успіхи того листа бачиться між рядками. Лист осягнув свою ціль.

Бунт молодих священників проти старших, яких навіть усунуто, був поважним лихом. Опису того конфлікту у листі нема, папа тільки собі докоряє на початку листа, що дещо спізнено звертає увагу на ті нещастя в Коринті через прикрі свої переживання переслідувань християн в Римі за часів Домітіяна. «Бунт в Коринті – негідне явище серед вибранців Божих, якими є християни, і все те через кількох нерозважних осіб, що так важко заплямили шляхетне і любляче ім'я коринтської громади», – пише папа і вичисляє всі чесноти і прикмети коринтських християн, зокрема: їхня тривка віра, свідомо побожність в Христі, щедра гостинність, досконала і певна наука; «все, що робите, без винятку було згідне з вимогами Господа, завжди належно слухняні вашим старшим, ви виховували молодь гідно, ви виховували жінок гідно в чистоті й шляхетності в родинному житті зразковою господарністю» (1-ий лист 1, 1-2). Папа вказує і на соціальні прикмети в незбунтованих коринтян, це: скромність і нехіль до марнослав'я, зі шляхетним

бажанням більше повинуватися, ніж командувати, більше давати, аніж брати, маючи завжди перед очима особу Христа, що дає для душ мир і співдію зі Святим Духом; стояла в Коринті високо святість та молитва з побожним довір'ям до Божого милосердя, чим оберігали вони цілісність своєї громади, живучи щиро з ближніми без злосливості, «кожний заколот – бунт (стасіс), кожна схизма була для вас жахом. Ви сумували на вид помилок ближніх і їхнього занепаду, уважаючи це і своїми занепадами. Ви не нарікали на тягар добрих вчинків, а завжди були схильні до добрих справ, прикрашені чеснотливо і шанобливо у вашій поведінці, ви сповняли свої вчинки в страхі Божім. Заповіді й засади Господа були написані в широкому вашому серці». То золоті слова на похвалу Коринтській Церкві з уст папи. Так було спочатку у всіх Церквах в єдності. На жаль, потім, по століттях, почали себе звати Сходом і Заходом, відчубились і почали окреслювати одні одних єретиками і схизматиками, пізніше уніятами, взаємно себе наділяли екскомуніками, кладучи «екскомуніку» на престіл Св. Софії (зробив це в 1054-му р., нерозважно і без згоди папи, кардинал Гумберт, і для повного порядку ще й обтряс пил зі свого взуття, вважаючи, що сповняє слова Господні (Мт. 10, 14), а потім взаємна непошана, ворожнеча зі злочинними вчинками негідно прозваних «хрестоносців».

Папа Климент вжив вперше в своїм листі слово «схизма», перед якою стояла коринтська громада. В тому майже самому часі св. Ігнатій, який їхав до Риму, щоб прийняти мученичу смерть, вперше вжив окреслення «католицька Церква» у своїм листі до Смирян («Де є Ісус Христос, там є католицька Церква»), потім, пару століть пізніше, обидва терміни стали «войовничими» в гірких суперечках.

Св. Климент перелічував всі добрі прикмети, якими дійсно вирізнялася церква в Коринті в часі своєї єдності й миру. В наступному розділі папа дидактично і риторично описує, що сталося з громадою, коли в ній появилися нехристиянські недуги заздрощів і недоброзичливості. Список добрих і шляхетних прикмет – великий, має два розділи, список негативних наслідків у розбраті – менший в два рази за перший. Ось він: ревності (зельос), що відповідає словам ненависть, суперництво; заздрість (пронос), що відповідає слову недоброзичливість, і далі, перелічує папа, бунт, розруха, переслідування, нелад, війна, в'язниці, бунт нечестивих проти шанобливих, темних проти світлих, безумних проти мудрих, молодих проти старих, зникнення справедливості та миру, зникає страх Божий, зникає віра, порушуються Божі заповіді й життя в Христі та виступають пристрасті, як здобич несправедливих і небожих ревнощів, через що смерть увійшла в світ (Муд.

170 2, 24; Рим. 5, 12). Свої думки папа скріплює прикладами вбивства Каїном свого брата Авеля і прикладами з Нового Завіту, в яких показує руйнівну роботу заздрості та ревнощів. Папа подає золоту думку на можливі схиблення по обох сторонах і пише: «Дорогі, пишемо ці речі не лише щоб застерегти вас, але також щоб пригадати нам. Ми є на тій самій сцені й очікує нас та сама боротьба» (7, 1). І далі: «Залишмо пусті й безвартісні міркування і йдім за славетними нашими традиціями. Дивімся на те, що є гарне, що приємне і корисне перед Тим, хто нас створив. Погляньмо на Кров Ісуса Христа і подумаймо, яка вона прецінна перед Отцем, пролита за наше спасіння, принесла в світ благодать каяття. Приблизім всі покоління і зважмо, що з покоління в покоління Вчитель «давав їм нагоду для покаяння» (Муд. 12, 10) для всіх тих, що хотіли до нього навернутись». Чи не гарно? І подає зразки покаяння.

Яка проста і переконлива мова, як бачимо, небагато в ній богослов'я, але повно в ній Святого Духа, яким наповнені думки св. Климента, і не диво, що християни, читаючи їх і слухаючи, хотіли включити цей лист-гомілію в список священних Книг. Погляньмо на вже численні століття після великих церковних розколів на Сході й на Заході, скільки там марних слів, наукових окреслень «полеміка», «полемічна література», а чи були в них прості й щирі слова, думки, які подав св. Климент? Тепер звемо ці старання про єдність і мир екуменізмом, та чи базуємо їх на св. Писаннях і Традиції та йдемо за їхнім голосом, і при тому з покаянням? Маємо в двадцятому столітті кількох вселенських архієреїв, що йшли слідами Климента через покаяння до святості Церкви, не через «нові богословії», не до прослави обрядовщини і зовнішньої земської слави.

Папа Іван Павло II йшов тією дорогою в своїх екуменічних роздумах, дорогою св. Климента. Верховність св. Петра він називає верховним служінням єдності, єдності віри зокрема, чим і є цей найвищий провід в Церкві, служити, щоб сатана не розсіяв Христових учнів на різні сторони, а щоб «утверджував у вірі братів» (Лк. 22, 31-32). Климент пише реалістично до всіх поколінь, до яких вдерся дух поділів і неправди: «З тією надією пов'язуймо наші душі до Того, хто вірний своїм обітницям і справедливий у своїм суді. Він, що вимагає від нас не говорити неправди, сам не говорить нам неправди. Самотності, що є неможливим в Бозі, — то неправда. Хай, отже, зажевріє віра в Нього в нас, і зважмо, що нема нічого, що би не було близьким до Нього. Словами своєї величі Він чинить творчим все, що існує, і може все те своїм словом знівечити. Хто може йому сказати: «Що ти вчинив?», протиставитись Його потузі та Його силі?

Слуга Божий Митрополит Андрей сильно прагнув єдності Христової Церкви в нашому народі. Багато для цього він з повною посвятою зробив. В цьому дусі працював і його наступник Блаженніший Йосиф, що прагнув відновити культ св. Климента в українському народі, тому й хотів, щоб Український католицький університет обрав св. Климента за небесного опікуна «як чільного носія єдності Церкви в Україні». Ця цитата – це особисті слова Блаженнішого Йосифа.

Св. Климент повинен бути опікуном єкуменічного Руху, відколи цей Рух почався більше як сто років тому в Оксфорді. Такими думками, таким теплом, такою вірою, надією і любов'ю наповнені всі розділи листа папи Климента. Він пише не мовою богослов'я чи полеміки, навіть не риторичною, яка йому не чужа. Він пише серцем. Св. Павло, може, і вчитель св. Климента, теж писав духом Св. Письма і натхненням Святого Духа, і св. Петро писав про його листи: «наш любий брат Павло за даною йому мудрістю писав вам... у листах його є дещо трудне до зрозуміння, що люди без освіти і нетверді у вірі перекручують» (2 Пт. 3, 15-16), але про листа св. Климента до Коринтян той же Петро так сказати не міг би... Писав його бл. 96-го року.

Закінчуючи свій, лист св. Климент пригадує, що він хотів навчити коринтську громаду і з нею й всіх в історії, що стоять перед поділами і чварами. Ось на завершення його кінцеві слова: «Браття, ми написали вам доволі про справи нашого богопочитання, які є корисні для нашого чеснотливого життя для тих, що хочуть зберігати побожність і справедливість. Ми торкнули справ віри, покаяння, справжньої любові, повздержності, мудрості й терпеливості. Ми вам пригадали, що в справедливості, в правді й великодушності треба свято подобатися всемогучому Богові, люблячи згоду, забуваючи образи, в любові й у мирі та постійній доброзичливості, як це робили наші батьки».

Закінчує папа своє послання словами прохання: «Відшліть скоро в мирі й радості посланців, нами вибраних – Клавдія, Ефева і Валерія з Фортунатом, щоб вони нам принесли вістку чимскоріше про мир і злагоду, до яких ми закликаємо та бажаємо, «щоб ми скоро раділи вашим благоденством». Писаний цей лист папою з великою теплотою духа.

Чи не вартий цей лист, писаний третім після Петра папою, нашої уваги, уваги всіх єкуменістів, зокрема нашого народу, битого в своїй історії всякими поділами, чварами, і нашого університету, патроном якого став св. Климент – всім нам такий близький і рідний, бо вчив, як бути в єдності й жити в мирі.